

samengevat.nl

NIEUW
Sluit volledig aan
op het examen-
programma

samen gevat }

vmbo-kgt

Maatschappijkunde

ThiemeMeulenhoff

www.samengevat.nl

samen gevat }

vmbo-kgt **Maatschappijkunde**

auteur

G.A. Abrahams

eindredacteur

K.M. Vossen

Vormgeving:	Criterium, Arnhem
Opmaak:	Crius Group, Hulshout
Tekenwerk:	DDCom Technical Documentation & Visualization
Omslagfoto:	Abdullah Asiran/Anadolu Agency via Getty Images

Over ThiemeMeulenhoff

ThiemeMeulenhoff ontwikkelt zich van educatieve uitgeverij tot een learning design company. We brengen content, leerontwerp en technologie samen. Met onze groeiende expertise, ervaring en leeroplossingen zijn we een partner voor scholen bij het vernieuwen en verbeteren van onderwijs. Zo kunnen we samen beter recht doen aan de verschillen tussen lerenden en scholen en ervoor zorgen dat leren steeds persoonlijker, effectiever en efficiënter wordt.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 90 06 07991 3

Eerste druk, eerste oplage, 2021

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2021

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO₂-neutraal geproduceerd.

Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk.

Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.

Voorwoord

Beste examenkandidaat,

Voor je ligt *Samengevat*, een boek waarin de examenstof voor het vak maatschappijkunde kort en systematisch is weergegeven. Met *Samengevat* heb je een compleet overzicht van de leerstof voor het school- en centraal examen in handen. Met deze samenvatting kun je in korte tijd veel stof herhalen en overzien. Het biedt een overzicht van rijtjes die essentieel zijn, verduidelijkt de stof met voorbeelden en het laat je zien hoe onderwerpen samenhangen. Bovendien geeft *Samengevat* je allerlei leertips!

Met *Samengevat* bereid je je zelfstandig voor op het examen. De onderwerpen voor het centraal examen maatschappijkunde bevatten veel basisstof die ook in schoolexamens aan de orde komt. Het examenprogramma eist van je dat je alle kennis uit maatschappijleer ook nog paraat hebt. Er wordt op het centraal schriftelijk eindexamen niet expliciet naar gevraagd, maar het helpt wel als je bijvoorbeeld weet wat 'het kabinet' is.

Gecombineerd met de *Examenbundel* vmbo maatschappijkunde vormt deze *Samengevat* de beste voorbereiding op je examen. De theorie vind je in *Samengevat* en je oefent met de opgaven uit de *Examenbundel*! Wil je weten welke voorbereiding het best bij jou past, dan kun je *Zeker slagen!* raadplegen. Dat boekje staat vol tips en handigheden om te leren.

Samengevat en *Examenbundel* kun je naast elke methode gebruiken.

Heb je opmerkingen? Meld het ons via vo@thiememeulenhoff.nl.

Amersfoort, juli 2021

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Hoe werk je met deze Samengevat?	6
Spiekbrief	8
Politiek en Beleid	9
1 Democratie en rechtsstaat	11
2 Nederlandse democratie	16
3 Eerste en Tweede Kamer	19
4 Regering en kabinet	23
5 De koning	27
6 Verkiezingen in Nederland	29
7 Kabinetsformatie	33
8 Rol van de media	36
9 Politieke besluitvorming	38
10 Politieke partijen	42
11 Provincie en gemeente	49
12 Europese Unie	51
13 Burgers	55
Criminaliteit en rechtsstaat	59
14 Rechtsstaat	61
15 Criminaliteit	65
16 Strafrecht en procesrecht	69
17 Rechtszaak	74
17.1 Openbaar Ministerie (OM) en officier van justitie	79
17.2 Rechter	82
17.3 Verdachte	86
17.4 Politie	89
17.5 Slachtoffer	92
18 Sancties	94
19 Oorzaken van criminaliteit	98
19.1 Beleid van de overheid	103
19.2 Politieke stromingen en de rechtsstaat	106
Analyse maatschappelijk vraagstuk	107
20 Maatschappelijk vraagstuk	109
21 Invalshoeken	110
22 Media en nieuws	117
Trefwoordenregister	125

Hoe werk je met deze Samengevat?

Dit boekje bevat alle examenstof die je moet kennen voor het landelijk Centraal Examen (CE) voor het vak maatschappijkunde. De inhoud is gebaseerd op de Syllabus Centraal Examen 2022 (versie 2), uitgegeven door het College voor Toetsen en Examens (CvTE).

De examenstof gaat over twee inhoudelijke onderwerpen:

- Politiek en beleid
- Criminaliteit en rechtsstaat

Voor de leerlingen van de gemengde en theoretische leerweg is er ook het onderdeel Analyse maatschappelijk vraagstuk.

Deel 1 Politiek en beleid

Deel 1 gaat over politiek in Nederland en voor een klein deel over Europa. Na het lezen van dit onderdeel weet je hoe de Nederlandse democratie werkt.

Deel 2 Criminaliteit en rechtsstaat

Deel 2 gaat over de criminaliteit en de rechtsstaat. Het idee van een rechtsstaat wordt uitgelegd en je leert hoe een rechtsstaat in de praktijk werkt (rechtszaken en straffen).

Deel 3 Analyse maatschappelijk vraagstuk

Deel 3 is alleen voor leerlingen van de gemengde en theoretische leerweg van het vmbo. Het gaat over de maatschappelijke vraagstukken, invalshoeken en de rol van media.

Leeswijzer

VOORBEELD

Na uitleg staat vaak een voorbeeld. Dit is aangegeven met: **VOORBEELD**

KENNEN

- Rijtjes die je uit je hoofd moet leren zijn aangegeven met: **KENNEN**
- De andere rijtjes met examenstof moet je kunnen herkennen en toepassen.

Extra uitleg vmbo-gt

Leerlingen van de gemengde en theoretische leerweg krijgen extra examenstof bij het eindexamen. De extra leerstof staat aangegeven per alinea met een verticale paarse lijn. die staat ook voor deze alinea.

Uitleg begrippen

Na elk onderdeel volgt een lijst met begrippen. Veel begrippen staan bij meerdere onderdelen in de lijst. De uitleg van het begrip verschilt soms per onderdeel. Dit komt omdat het gaat om een uitleg van dat begrip die past bij het onderdeel.

Leertips

In deze *Samengevat* staan ook leertips. De meeste tips kun je ook toepassen bij andere examenstof. De rest van de tips is specifiek voor dat deel van de examenstof. De leertips zien er zo uit:

Voorbeeld leertip: uitleg vergelijken begrippen	Kijk naar de uitleg van hetzelfde begrip per onderdeel. Let op verschillen en overeenkomsten. Probeer er zelf een definitie van te maken.
--	---

Zelftest

Elk onderdeel begint met een lijstje doelen die je minimaal moet kennen en kunnen. Dit geeft je richting voor het lezen en je kunt testen of je de stof beheerst.

4xW 1xH

In deze *Samengevat* komen de *wie*-, *wat*-, *waar*-, *waarom*- en *hoe*-vragen vaak terug. We gebruiken deze vragen om verschillende onderwerpen uit te leggen. Houd deze vragen bij het voorbereiden van je examen in je achterhoofd. Het helpt je om een volledig beeld van de examenstof te krijgen.

Succes met het voorbereiden van het eindexamen maatschappijkunde!

Spiekbrief

Kijk deze spiekbrief een uur voor het eindexamen of de toets goed door.

- Liberalisme = vrijheid, Sociaaldemocratische stroming = gelijkheid, Christendemocratische stroming = geloof/bijbel
- Regering/kabinet = dagelijks bestuur/uitvoerende macht
- Minister-president is niet direct gekozen. Is de persoon uit de grootste partij in de coalitie.
- Eerste en Tweede Kamer = Staten-Generaal = volksvertegenwoordiging = parlement = wetgevende macht
- Rollen van de koning: verbinden, vertegenwoordigen, aanmoedigen
- Iedere laag (gemeente, provincie, landelijk) is op dezelfde manier opgebouwd: dagelijks bestuur, volksvertegenwoordiging en voorzitter
- Proces van besluitvorming: agenda, voorbereiding, bepaling, uitvoering (terugkoppeling)
- Onschuldpresumptie = iedereen is onschuldig tot het tegendeel is bewezen.
- Dilemma van de rechtsstaat = rechtshandhaving botst met rechtsbescherming.
- Strafzaken zijn er voor het algemeen belang en waarheidsvinding. Verdachte staat tegenover de samenleving. Nooit tegenover het slachtoffer.
- Let op als jeugdstrafrecht wordt gevraagd. Komt op meerdere plekken in de *Samengevat* terug.
- Het OM is onderdeel van de uitvoerende macht, maar kan ook kleine straffen opleggen.
- Legaliteitsbeginsel = Overheid moet zich houden aan de wet en iets is pas strafbaar als het in de wet staat.

Geef antwoord op de vraag

Geef antwoord door de laatste woorden van de vraag te herhalen in je antwoord.

Hoeveel eieren zitten er in een dozijn?

Normaal antwoord: 12 / Examen antwoord: In een dozijn zitten 12 eieren.

Leertip 1

Spiekbrief

Je krijgt altijd een wit A4'tje extra tijdens je eindexamen. Ontwerp je eigen spiekbrief en schrijf de tips die je voor jezelf hebt, gauw even op je blaadje, voordat je begint aan de vragen. Dit kost 3 minuten, maar helpt je heel erg.

POLITIEK EN BELEID

1 Democratie en rechtsstaat

Na dit onderdeel kun je minimaal:

- uitleggen wat een parlementaire democratie is;
- toelichten waarom een rechtsstaat nodig is bij een democratie;
- samenvatten wat de scheiding van machten is;
- onderscheiden wat kenmerken van een dictatuur en een democratie zijn.

Het woord democratie komt vaak voorbij op school en in diverse media. Vaak in combinatie met woorden als 'het beschermen van' en het 'opkomen voor' de democratie. Wat is democratie concreet? Hoe ziet democratie eruit in Nederland en in Europa?

KENNEN

In een democratie bepaalt de bevolking welke wetten er zijn in een land. Dat gaat zo: de bevolking kiest mensen die hen vertegenwoordigen in het **parlement**. Dat parlement maakt vervolgens wetten en regels. Het parlement noemen we ook wel volksvertegenwoordiging, omdat het de stem van het volk laat horen en namens de burgers haar werk doet in het bestuur van het land. Als je het woord goed leest, zie je twee woorden staan. Namelijk *volk* en *vertegenwoordiging*.

Volksvertegenwoordigers hebben net zo veel verschillende belangen als burgers in de samenleving. De manier waarop zij deze verschillende belangen onder woorden brengen en proberen om samen toch het land te besturen, noemen we **politiek**.

Parlementaire democratie

KENNEN

Er zijn verschillende soorten democratieën. Ieder land heeft eigen keuzes gemaakt voor het land. De Nederlandse democratie is een parlementaire democratie. Dit betekent dat de burger niet zelf regels bedenkt of ontwikkelt, maar dat de burger stemt op mensen die alle burgers vertegenwoordigen. Deze **volksvertegenwoordigers** zitten in het **parlement** en zij bedenken wetten en regels. De burgers bepalen welke volksvertegenwoordigers er in het parlement zitten. Dit is een machtsmiddel van de kiezer. In Nederland bestaat het parlement uit de **Eerste en Tweede Kamer**. Deze twee Kamers moeten wetten goed- of afkeuren, wetten bedenken/aanpassen en controleren of het kabinet zijn werk wel goed doet. Dit doen zij allemaal namens het volk.

Daarnaast wordt in een parlementaire democratie nooit de verantwoordelijkheid voor het land en de politieke macht verdeeld op basis van geboorte. Dit was in de middeleeuwen wel het geval: iemand werd koning, en daarmee leider, door te zijn geboren in een specifieke familie. Nederland kent wel een Koningshuis. Het bijzondere aan de rol van de koning is dat ministers verantwoordelijk zijn voor al zijn speeches en eigenlijk alles in zijn leven.

Rechtsstaat

Om de democratie goed te laten werken zijn er regels nodig. Al deze regels bij elkaar vormen de **rechtsstaat**. De rechtsstaat bestaat uit onderdelen die zorgen dat iedereen mee kan doen aan de democratie. Twee belangrijke onderdelen zijn:

- grondrechten;
- scheiding van machten.

Grondrechten

KENNEN

Grondrechten zijn de belangrijkste wetten van het land en staan beschreven in de **grondwet**. Grondrechten zorgen dat burgers vrijheden en gelijke rechten hebben. Hierdoor ben je als burger verzekerd om je leven vrij in te kunnen richten. Voorbeelden van grondrechten zijn:

- gelijke behandeling / discriminatieverbod;
- kiesrecht;
- vrijheid van godsdienst;
- vrijheid van meningsuiting;
- vrijheid van betoging (demonstreren);
- recht op privacy.

Zonder grondrechten is een goede democratie niet mogelijk. Iedereen heeft bijvoorbeeld het recht om te **stemmen (kiesrecht)**. Hierdoor kan het volk laten weten wat zij belangrijk vindt en wie zij vertrouwt. Als burgers veiligheid belangrijker vinden, dan gaan zij meer stemmen op partijen die veiligheid heel belangrijk vinden.

Grondrechten kunnen niet eenvoudig worden aangepast door de partijen met een gewone meerderheid (50% + 1 zetel). Grondrechten kunnen dus alleen worden afgeschaft of aangepast via een speciaal route. Dit biedt extra bescherming voor de allerbelangrijkste waarden in Nederland: vrijheid, gelijkheid en bestaanszekerheid.

VOORBEELD

Wit-Rusland is op papier een democratie, maar daar kun je vraagtekens bij zetten. Sinds de jaren negentig werd dit land steeds meer een democratie. De afgelopen jaren zien we dat één persoon steeds meer macht krijgt en dat er (bijna) geen controle meer is op die macht. Ook al heeft Wit-Rusland een grondwet en parlement: er zijn (bijna) geen rechters meer die de overheid controleren op machtsmisbruik en het parlement bestaat grotendeels uit aanhangers van de leider.

Scheiding van machten

KENNEN

De macht is verdeeld over drie groepen: de **wetgevende macht**, de **uitvoerende macht** en de **rechtsprekende macht**.

De wetgevende macht ligt bij de regering en het parlement (de Eerste en Tweede Kamer). Zij maken wetten. Het parlement keurt deze wetsvoorstellen goed of keurt ze af.

De uitvoerende macht ligt bij de regering. Namens de regering voert de minister de wetten uit.

Rechters hebben de rechtsprekende macht. Burgers mogen naar de rechter stappen als de overheid misbruik maakt van haar macht of als wetten/regels botsen met elkaar.

VOORBEELD *Een groep burgers stapte in 2009 naar de rechter omdat ze vonden dat de regering te weinig deed voor het klimaat. De rechter gaf de groep burgers gelijk. Hierdoor werden er nieuwe wetten gemaakt om het klimaat te beschermen. De maximale snelheid op snelwegen (overdag) werd verlaagd van 130 km/u naar 100 km/u. Dit kun je zien als een scheidsrechter bij het voetbal.*

Het idee van de scheiding van machten is in de achttiende eeuw bedacht door Montesquieu in Frankrijk. In deze tijd had de koning alle macht en werd hij niet gecontroleerd. Door machten te verdelen en te controleren, ontstaat er een evenwicht. De scheiding van machten zorgt voor *checks and balances*.

VOORBEELD *Begin 2021 voerde de regering een avondklok in om het coronavirus te bestrijden. Dit deed de regering zonder dat er een speciale wet voor werd gemaakt. De rechter oordeelde dat de regering haar macht misbruikt had. Daarom moest de wet aangepast worden, zodat de maatregel door het parlement kon worden beoordeeld en goedgekeurd.*

Verduidelijking		
Figuur 1 Scheiding van machten (trias politica)		
Wetgevende macht Parlement: Eerste en Tweede Kamer Maken wetten en controleren of de regering deze goed uitvoert. <i>Er komt een wet waardoor boeren minder vee kunnen houden.</i>	Uitvoerende macht Regering Doet wetsvoorstellen en is verantwoordelijk voor het uitvoeren van wetten. De ministers besturen het land. <i>Minister van landbouw voert de nieuwe regels voor boeren uit.</i>	Rechterlijke macht Rechter Geeft een onafhankelijk oordeel over besluiten en kan deze ongedaan maken. <i>Boeren stappen naar de rechter omdat ze de nieuwe wet niet eerlijk vinden.</i>

VOORBEELDEN

Democratie vs. dictatuur

KENNEN

Nederland is een democratie. Het tegenovergestelde daarvan is een **dictatuur**. Hoe weet je dat Nederland een democratie is en niet een dictatuur? Een goed voorbeeld is de vrijheid van meningsuiting in Nederland. Je mag hier je mening uiten tegen de overheid, zonder dat je bang hoeft te zijn dat je wordt opgepakt. Sommige landen zijn een mix en hebben zowel kenmerken van een democratie als kenmerken van een dictatuur.

Kenmerken democratie en dictatuur		
	Democratie	Dictatuur
Macht... <i>Wie heeft invloed op wetgeving?</i>	...ligt voornamelijk bij het volk.	...ligt bij één partij of één groep.
Grondrechten... <i>Beschermen burgers tegen de macht van de overheid.</i>	...staan beschreven in de grondwet.	...zijn er niet.
Tegenspraak... <i>Dat je als burger iets anders mag zeggen dan de overheid en de rechters. Je mag opkomen voor je rechten.</i>	...is altijd mogelijk.	...is niet of nauwelijks aanwezig.
Rechters... <i>Controleren of burgers en de overheid zich aan regels houden.</i>	...zijn onafhankelijk.	...staan in dienst van de machthebbers.
Verkiezingen... <i>Een moment dat burgers mogen stemmen voor volksvertegenwoordigers en/of beleid.</i>	...zijn voor iedereen toegankelijk om mee te doen.	... zijn niet aanwezig of verlopen niet eerlijk.
Media <i>Informerende burgers en controleren de macht.</i>	Iedereen heeft toegang tot de media. Er is sprake van persvrijheid en vrijheid van meningsuiting.	Media zijn toegankelijk voor de machthebbers. Er is sprake van censuur.

Begrippenlijst

Dictatuur	Land waar één persoon of groep de baas is, zonder inspraak van het volk
Eerste Kamer	Onderdeel van het Nederlands parlement met 75 leden
Grondrechten	Rechten die zorgen dat democratie goed werkt
Kabinet	Staatssecretarissen en ministers
Kiesrecht	Stemmen op een kandidaat (partij)
Parlement	Eerste en Tweede Kamer samen
Parlementaire democratie	Een vorm van democratie die verloopt via het parlement. Verkiezingen zorgen dat burgers vertegenwoordigd worden in het parlement.
Politiek	De wijze waarop besluiten worden genomen in een samenleving
Rechterlijke macht	Onderdeel van de macht dat rechtsprekt wanneer de burgers vinden dat de overheid haar macht misbruikt
Rechtsstaat	Een staat waar burgers rechten hebben om zich te kunnen uiten tegen mensen in de politiek
Scheiding van machten	Systeem waar de macht in het land verdeeld is over drie groepen die elkaar controleren en in balans houden
Stemmen	In een democratie is dit een middel waarmee burgers richting kunnen geven aan de koers van het land
Tweede Kamer	Onderdeel van het Nederlands parlement met 150 leden
Uitvoerende macht	Onderdeel van de macht dat het beleid van de wetgevende macht uitvoert
Volksvertegenwoordiging	Onderdeel van de macht waar mensen in zitten die het volk vertegenwoordigen
Wetgevende macht	Onderdeel van de macht dat verantwoordelijk is voor het maken en goed- of afkeuren van wetten

examenbundel >

vmbo-gt / mavo **Nederlands**
vmbo-gt / mavo **Engels**
vmbo-gt / mavo **Duits**
vmbo-gt / mavo **Frans**
vmbo-gt / mavo **Economie**
vmbo-gt / mavo **Maatschappijkunde**
vmbo-gt / mavo **Geschiedenis**
vmbo-kgt **Aardrijkskunde**
vmbo-gt / mavo **Wiskunde**
vmbo-gt / mavo **Nask 1**
vmbo-gt / mavo **Nask 2**
vmbo-gt / mavo **Biologie**

samengevat }

vmbo **Nederlands 2F**
vmbo **Rekenen 2F**
vmbo-kgt **Economie**
vmbo-gt / mavo **Geschiedenis**
vmbo-kgt **Aardrijkskunde**
vmbo-kgt **Wiskunde**
vmbo-kgt **Nask 1**
vmbo-gt **Nask 2**
vmbo-kgt **Biologie**

Tips, tricks en informatie die jou helpen bij het slagen voor je eindexamen vind je op examenbundel.nl! Nog meer kans op slagen? Volg ons ook op social media. #geenexamenstress

examenidroom + examenbundel + samengevat + zeker slagen! = #geenexamenstress

examenidroom

vmbo **Engels**
vmbo **Duits**
vmbo **Frans**

zeker slagen !

voor vmbo, havo én vwo

9 789006 079913